

'AL RED JE ER MAAR ÉÉN': INTERLANDELIJKE ADOPTIE IN NEDERLAND (1880-2022)

Marlou Schrover*

Sinds 1956 zijn er in Nederland 55.000 kinderen geadopteerd. Na 1970 kwamen deze merendeels uit het buitenland. In 2018 kondigde de Nederlandse overheid een onderzoek aan naar frauduleuze interlandelijke adopties in de periode 1967-1998. Aanleiding waren rechtszaken van geadopteerden tegen de Nederlandse staat, die onvoldoende zou hebben gedaan om illegale adopties te stoppen (*Trouw*, 19 mei 2020). De commissie-Joustra, die de opdracht kreeg om de interlandelijke adopties te onderzoeken, concludeerde in 2021 dat deze adopties gekenmerkt werden door grootschalige misstanden die bij de Nederlandse overheid bekend waren. Op basis van het rapport besloot de overheid dat Nederland in 2021 moest stoppen met interlandelijke adoptie. Dat besluit werd in 2022 echter teruggedraaid: adoptie is nu mogelijk uit de Filipijnen, Hongarije, Lesotho, Taiwan, Thailand en Zuid-Afrika. Aanname is dat de controle daar goed is en dat er geen of onvoldoende binnenlandse mogelijkheden zijn voor pleegzorg, institutionele zorg en adoptie.

De internationale literatuur over adoptie is bijzonder omvangrijk. Een groot deel van de literatuur heeft betrekking op de Verenigde Staten die afwijken van andere westerse landen omdat zij het enige land ter wereld zijn waar tegelijkertijd kinderen naartoe worden geadopteerd en vanwaaruit kinderen worden geadopteerd naar Europese landen. De meeste publicaties over adoptie zijn geschreven door maatschappelijk werkers, advocaten, antropologen en psychologen, die de nadruk

leggen op persoonlijke ervaringen van geadopteerden of adopteerders (Anagnost, 2000; Yngvesson, 2010; Leinaweaver & van Wichelen, 2015). Er zijn ook studies die adoptie in een transnationale en biopolitieke context plaatsen (Briggs, 2012). De geschiedenis van interlandelijke adopties is een relatief nieuw onderzoeksveld (Carp, 2002; Balcom, 2007; Keating, 2008; Hoksbergen, 2011; Mignot, 2019; Eriksen, 2020; Schrover, 2020; Candaele, 2020).

Dit artikel gaat in op de Nederlandse adoptiedebatten in de periode van 1880 (toen de debatten in Nederlands-Indië toenamen) tot nu. Welke argumenten werden in de pers en in de Eerste en Tweede Kamer gebruikt om adopties te rechtvaardigen of te bekritisieren? Wat verklaart de continuïteit en discontinuïteit in deze debatten? Dit artikel levert een bijdrage aan de literatuur door de debatten over adopties in de Kamer en de pers te analyseren en te kijken naar tal van herkomstlanden over een lange periode inclusief het koloniale tijdperk. Het artikel gaat dus eerder over veranderingen in argumenten voor en tegen en minder over beleid en praktijk. Opvallend is, zoals hieronder wordt beschreven, dat verhalen over enerzijds schandalen en misstanden en anderzijds (recht op) een kind en moedergeluk decennialang naast elkaar werden verteld.

Het artikel stoelt op een analyse van de Handelingen van de Nederlandse Eerste en Tweede Kamer en van berichten in Nederlandse en Nederlands-Indische kranten.¹ Er werden ongeveer 15.000 krantenartikelen gepubliceerd over adoptie. Deze aantallen piekten in de aanloop naar de eerste adoptiewet (1956), in de jaren 1970 toen buitenlandse adopties toenamen en in de jaren 1980 toen adopties uit Sri Lanka een onderwerp van debat werden. Parlementaire debatten volgden min of meer de trend in kranten, met uitzondering van de jaren 1980 toen het debat in de pers over Sri Lanka geen weerklank vond in het parlement. In de jaren 1990 nam de belangstelling in het parlement toe als gevolg van schandalen rond adopties uit Roemenië.

In kranten en de Handelingen is gezocht op de zoektermen ‘adoptie van kinderen’, ‘geadopteerde kinderen’, ‘illegale adoptie’, ‘adoptieouders’, ‘buitenlandse kinderen’, ‘Chineesjes’, ‘Koreaantjes’, ‘Vietnameesjes’, ‘Colombiaantjes’ en ‘Braziliaantjes’. Verkleinwoorden voor geadopteerden uit andere landen werden in de documenten niet gebruikt,

1 Zoals die voorkomen in de gedigitaliseerde krantenbanken zoals Delpher en NexisUni.

mogelijk omdat ze lastig uit te spreken waren. Geadopteerden werden ‘weeskinderen’ genoemd, en de kindertehuizen ‘weeshuizen’, ook als ze dat niet waren. In kranten werden de kinderen nooit ‘immigranten’ of ‘buitenlanders’ genoemd, maar wel ‘buitenlandse kinderen’. De migratie van de kinderen werd ‘thuiskomst’ genoemd. Er waren veel foto’s, meestal van de miserabele leefomstandigheden en de slechte gezondheid van de kinderen vóór adoptie en van gelukkige lachende adopteerdere met goed geklede en weldoorvoede kinderen na adoptie. Gangbaar was de ‘zwangerschapsmetafoor’: wachten op een adoptiekind werd een jarenlange zwangerschap genoemd. De adopteerdere werden altijd neergezet als ‘goede ouders’, die veel leed – talloze miskramen en mislukte fertilisaties – hadden meegemaakt en ‘hun’ kind een geweldige toekomst konden en wilden bieden. Kranten gebruikten veelvuldig ‘oorlogsmetaforen’, waarbij adopties werden omschreven als een gevecht van adopteerdere, die vrijwel altijd ‘ouders’ werden genoemd, met starre bureaucraten, die mensen moederschap en gezinsgeluk misgunden. De moeders die hun kind afstonden – vaders waren zelden in beeld – werden neergezet als vrouwen die het ultieme offer brachten voor het geluk van hun kind. Veel vaker dan op de moeders lag de nadruk echter op, wat werd omschreven als, ‘smerige kliniekjes’ en ‘stinkende’ tehuizen waar kinderen waren achtergelaten, of de goot, de stoep en de vuilnisbelt waar de kinderen waren gevonden. Dominant was de ‘reddingsmetafoor’: het kind zou gestorven zijn als het niet was geadopteerd. Dat gold ook voor de adoptiedebatten in andere landen (Anzil, 2013; San Román & Rotabi, 2019).

ADOPTIES EN DEBATTEN VOOR 1956: EEN LANGE AANLOOP NAAR EEN ADOPTIEWET

Voor de hele periode tot 1945 geldt dat er een sterk pleidooi was, vooral van christelijke Kamerleden, tegen een adoptiewet: bloedbanden zouden nooit door de kunstmatige band van adoptie kunnen worden vervangen. Adoptie was in Nederland toegestaan tot 1847. Daarna werd het verboden behalve voor Chinezen in Nederlands-Indië: zij mochten adopteren omdat dit werd gezien als een onderdeel van hun cultuur en omdat ze geen christenen waren. Maar wat Chinezen adoptie noemden, was volgens Nederlands-Indische kranten ‘kinderhandel’ (*Sumatra Post*, 3 augustus 1913). De invloedrijke kinderbeschermingsorganisatie Pro Juventute probeerde ‘3-jarige slaven’ uit hun adoptiegezinnen te verwijderen en elders te plaatsen. Kinderen werden verkocht en

gekocht als slaven op Nederlands grondgebied, stelde de *Sumatra Post*, en de Nederlandse overheid had de plicht om daar iets aan doen. Volgens de *Java-Bode* (16 april 1891) was het ‘verkwanselen van kinderen’ een ‘kwaad van onze tijd’, en autoriteiten zouden deze ‘adopties’ moeten stoppen. Kamerleden zeiden hetzelfde.² Volgens Pro Juventute dachten ‘Onze Chinese broeders en zusters’ heel anders over adoptie dan ‘wij’: adoptie was een vreemde praktijk die uitgeroeid moest worden. De *Sumatra Post* (26 augustus 1924) voegde een verhaal toe over een klein meisje met een inheemse moeder en een Chinese vader, dat van huis was weggelopen en door een inheemse vrouw was meegelokt met koekjes. Ze probeerde het negenjarig meisje te verkopen, maar Pro Juventute greep net op tijd in. De vrouw zou worden gestraft en de ‘hele wereld van Oosterlingen’ zou weten dat de verkoop van kinderen niet was toegestaan. Andere kranten publiceerden gelijkaardige verhalen. Of de kranten een meerderheidsstem vertegenwoordigden is moeilijk te achterhalen. Duidelijk is dat journalisten adoptie zagen als iets dat niet normaal was en ontmoedigd moest worden. Kamerleden waren het daarmee eens.

In deze periode adopteerden Nederlanders in Nederlands-Indië ook kinderen, hoewel dat wettelijk niet kon, wat leidde tot debatten binnen de ministeries, in het parlement en in de pers over de ‘creatie’ van ‘kunstmatige Nederlanders’. Toen Indische Nederlanders na de onafhankelijkheid van Indonesië ‘terugkeerden’ naar Nederland met de geadopteerde kinderen, suggereerden autoriteiten dat ze de geadopteerde kinderen beter konden achterlaten. De kinderen hadden een donkere huidskleur en de aanname was dat ze zich niet zouden kunnen aanpassen aan de Nederlandse samenleving (Christiaans & Schrover, 2002). In deze vroege periode was de toon over adoptie in kranten en Kamer expliciet negatief, maar was er wel een nadruk op de noodzaak tot het redden van kinderen.

De komst van ‘Hongaarse’ kinderen leidde tot enige versterking van het pleit voor een adoptiewet. Tijdens de jaren 1920 belandden 14.000 kinderen uit Oostenrijk-Hongarije en Duitsland in Nederland om er te herstellen van oorlogsleed (Van Rijn, 1998). Van hen werden er 8.000 geadopteerd, zij het niet wettelijk. Ze kregen geen Nederlanderschap noch de achternaam van hun adopteerdere. In de kranten verschenen

2 Handelingen Tweede Kamer (HTK) 1915-1916, 4, nr. 43, 102; HTK 1904-1905, 121, nr. 5, 17; HTK 1915-1916, 4, nr. 43, 102.

honderden artikelen over de Hongaarse kinderen, maar er werd nauwelijks geschreven over hun adoptie. In de Tweede Kamer leidde hun informele adoptie wel tot debatten over de noodzaak van een adoptiewet, maar het merendeel van de Kamerleden achtte de tijd daarvoor niet rijp. De minister van Justitie Jan Donner (Anti-Revolutionaire Partij of ARP) noemde adoptie een overblijfsel uit het verleden.³

In 1932 schreven de kranten over een schandaal waarbij 2.000 tot 3.000 Nederlandse echt)paren reageerden op advertenties waarin een Duits kind ter adoptie werd aangeboden. Het schandaal leidde tot een debat in de pers over een adoptiewet. *De Morgen* (6 januari 1932) schreef:

In bekende Nederlandsche bladen plaatsten deze lui advertenties, berichtende dat een Duitsch kind wordt afgestaan. De vader is officier geweest en de moeder behoort tot een zeer behoorlijke familie. Om bijzondere redenen mogen de verwanten der ouders niets weten van de geboorte van het kind en daarom moet de zaak zeer discreet behandeld worden. (...) Het is ontzagwekkend hoeveel aanvragen, speciaal van Nederlandsche families, om 't kind binnenkomen.

Opvallend in de berichten zijn de parallellen met latere adoptieschandalen: het bedrog en de vervalsing van papieren, de bedragen die werden betaald en de grote bereidheid van mensen om dat bedrag neer te tellen om een 'eigen' kind te hebben. Tot Kamerdebatten leidde het schandaal echter niet.

Dat was wel het geval in 1936 toen de kranten schreven over 300 tot 500 Britse baby's die naar Nederland en Nederlands-Indië werden 'ge-exporteerd' door Britse adoptieorganisaties (*Soerabaijasch Handelsblad*, 1 augustus 1936; *Nieuwe Tilburgsche Actueel*, 23 juli 1936; *Sumatra Post*, 23 juli 1937). Door een Brits kind te adopteren hoopten Nederlanders het risico te verminderen dat biologische ouders hun kind teruggeisten. Het teruggeisen was, volgens de kranten, een terugkerende klacht van pleegouders: omdat er geen adoptiewet was konden de biologische ouders het kind altijd terugvorderen, ook als dat volgens de pleegouders niet in het belang van het kind was. In Engeland was adoptie wettelijk mogelijk, maar in Nederland niet. De kinderen bleven Brits en behielden hun achternaam. Britse bureaus informeerden Nederlandse echt)paren verkeerd, volgens krantenberichten (*Locomotief*, 12 september 1936;

3 Handelingen Eerste Kamer (HEK) 1923-1924, 2, IV, nr. 2, 46, 163, 82, 300; HTK 1927-1928, 260, nr. 3, 3.

Overijsselsch dagblad, 30 juli 1936; *De Telegraaf*, 18 juli 1936). Minister van Justitie Josef van Schaik (Roomsch-Katholieke Staatspartij of RSKP) stelde in de Kamerdebatten dat het ontbreken van een Nederlandse adoptiewet ‘de export’ van kinderen naar Nederland juist zou ontmoedigen. Een Kamerlid van de Nederlandse fascistische partij NSB vond dat ‘wij’ niet moesten zorgen voor Britse paupers (*Sumatra Post*, 17 augustus 1936; *De Telegraaf*, 18 juli 1936; *De Telegraaf*, 27 juli 1936).⁴ In 1939 schreven de kranten over een Britse prijslijst, waaruit Nederlanders konden kiezen. Geboortelouders mochten volgens de Britse wet geen geld vragen, maar adoptiebureaus wel en die vroegen 4.000 tot 6.000 gulden per kind (het weekloon van een metselaar was 45 gulden). De bureaus chanteerden geboortemoeders en stelden contracten op met zwangere vrouwen, die hun kind aan het bureau beloofden. De moeders mochten niet van gedachten veranderen, noch konden ze het kind buiten het bureau om laten adopteren (*Algemeen Handelsblad*, 12 februari 1938; *Vaderland*, 19 februari 1939). Opvallend is dat er ook in dit geval wordt geschreven over handel en bedrog zonder dat dit leidde tot een ingrijpen door de overheid.

De kentering kwam er met de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog zaten er 4.000 ‘oorlogskinderen’ in de pleegzorg, waarvan er 3.500 joods waren. De joodse kinderen hadden de oorlog overleefd door onder te duiken bij niet-joodse gezinnen. In de Kamer werd in verband met specifiek deze kinderen opnieuw gepleit voor een adoptiewet. Minister van Justitie J. van Maarseveen (Katholieke Volkspartij of KVP) was, net als zijn voorgangers, tegen, omdat hij ervan overtuigd was dat een kunstmatige relatie nooit bloedbanden kon vervangen. De situatie van de joodse kinderen was echter anders (*Nieuw Israëlietisch Weekblad*, 8 juni 1945; *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, 21 juli 1950; *De verdwijning*, 1954; Fishman, 1978).⁵ Al in 1944 had de Nederlandse regering in ballingschap een plan opgesteld om het gezag te ontnemen aan alle joodse ouders van wie de kinderen ondergedoken zaten. Toen dat werd voorgesteld, was onduidelijk of de ouders nog leefden. In het plan – dat beïnvloed was door antisemitische sentimenten – werden de ‘rechten’ van de pleegouders boven die van de biologische ouders gesteld. Joodse organisaties waren woedend en spraken over kinderroof (Verhey,

4 HEK 1935-1936, 12 maart 1936, 487; HEK 1935-1936, 2, IV, nr. 2, 8; HEK 1935-1936, 11 maart 1936, 473; HEK 1935-1936, 11 maart 1936, 467; HEK 1935-1936, 2, IV, nr. 2, 1 en 8.

5 HTK 1946-1947, 2, IV, nr. 8, 51; HTK 1946-1947, 29 april 1947, 1527; HTK 1946-1947, 29 april 1947, 1530; HTK 1946-1947, 3 december 1947, 585.

1991; *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, 13 mei 1949). Ze presenteerden een aanvulling op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, waarin stond dat kinderen, die geen ouders hadden, het recht hadden om opgevoed te worden in overeenstemming met de religieuze en culturele traditie waaruit het kind kwam. In dat Mensenrechtenverdrag, dat in 1950 door de Raad van Europa werd aangenomen, stond reeds dat kinderen het recht hadden om in hun gezin op te groeien. In het debat over de joodse kinderen, en in de argumenten in de Kamer en in de kranten, vond een fundamentele verschuiving plaats: enerzijds bleef de katholieke minister tegen een wet omdat adoptie ‘onnatuurlijk’ was, en ook joodse organisaties waren zeer fel tegen en spraken over kinderroof, maar anderzijds waren er nu meer voorpleiters voor een adoptiewet die de joodse ouders als slechte ouders voorstelden omdat ze hun kinderen in de steek hadden gelaten. Joodse organisaties waren onthutst door deze verdraaiing (*De Verdwijning*, 1954). Als gevolg van deze discussies over joodse kinderen werd de adoptiewet ingevoerd en de positie van adopteerders versterkt.

DE PERIODE 1956-1985: NAAR IDEËLE ADOPTIES EN MEER NADRUk OP HET REDDEN VAN KINDEREN

Volgens de adoptiewet van 1956 mochten alleen echtparen adopteren waarbij het stel minstens vijf jaar getrouwd moest zijn. Het leeftijdsverschil tussen vrouw en kind mocht niet meer dan veertig jaar zijn, zodat er sprake zou zijn van een natuurlijke verhouding tussen vrouw en kind. De leeftijd van mannen was niet belangrijk. Adoptie ging via de rechtbank en het ministerie van Justitie gaf een verklaring van in beginsel geen bezwaar af die gebaseerd was op een gezinsonderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK). Tussen 1957 en 1970 kwamen slechts enkele buitenlandse kinderen naar Nederland: uit Griekenland (478), Oostenrijk (250) en Duitsland (100) (Hoksbergen, 2012). Pas na 1970 nam het aantal adopties uit het buitenland sterk toe.

De media speelden daarbij een belangrijke rol. In 1963 schreven de Nederlandse kranten positief over het kindertehuis Mitera nabij Athene (*Vrije Volk*, 20 juli 1963). Die positieve verhalen stimuleerden, volgens krantenberichten, de vraag naar Griekse kinderen, vooral nadat in tv-documentaires over Mitera was uitgelegd hoe te adopteren (*Nieuwsblad van het Noorden*, 16 april 1964). *De Tijd-Maasbode* (21 december 1963) contrasteerde adopties in Nederland met die uit Griekenland. In

Nederland was het een lange procedure, met inbreuk op de privacy van het adoptiepaar door het gezinsonderzoek. Adoptie werd, net als in eerdere jaren, vooral gezien als een oplossing voor onvruchtbaarheid. Nederlandse paren die Griekse kinderen adopteerden werden met respect behandeld, schreef *De Tijd-Maasbode* (21 december 1963). Kranten publiceerden meerdere persoonlijke verhalen: na acht jaar wachten in Nederland op een baby werd de stilte in huis doorbroken door stemmetjes van donkerogige peuters. In 1966 onderzocht een journalist van een communistische krant adopties in Griekenland nader en schreef hij over babyhandel. Kort daarna verbood Griekenland interlandelijke adoptie (*Waarheid*, 16 september 1966).

In 1969 waren er in kranten en op tv grote debatten over de illegale adoptie van Christientje, een tweejarige peuter die uit een Belgisch weeshuis werd gehaald door het Nederlandse echtpaar Annie (51) en Tiny (48). Christientje werd een wees genoemd, maar was dat niet. Nederlandse autoriteiten wilden haar terugbrengen naar België. *Het Vrije Volk* startte een petitie om Christientje te laten blijven, die getekend werd door 16.000 mensen. Het leeftijdsverschil tussen Annie en Christientje was vijftig jaar, maar meerdere mensen zeiden dat het wreed was om 'moeder' en 'kind' te scheiden. Mensen schreven steunbrieven aan de familie, die werden afgedrukt in *Het Vrije Volk* (5 maart 1970). In de media was de steun voor de adopteerders van Christientje overweldigend, met veel nadruk op de liefde en zorg die het kind van haar 'moeder' zou krijgen (*Leeuwarder Courant*, 1 december 1979). Het verhaal over Christientje vormde een belangrijke kentering in de debatten over adoptie. Annie werd nadrukkelijk neergezet als 'de goede moeder' en haar 'moederleed' bleek veel lezers en kijkers te trekken. De illegale facetten van de adoptie werden goedgepraat of weggemoffeld.

In de jaren 1970 nam het aantal adopties van Nederlandse kinderen af door de ruimere beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen en abortus en het verdwijnen van het taboe op ongehuwd moederschap (Hoksbergen, 2012). De adoptie van buitenlandse kinderen nam sterk toe. Opvallend was dat de nadruk in de berichtgeving verschoof van adoptie als een mogelijkheid voor ongewild kinderloze stellen naar zogenaamde ideële adopties, met meer nadruk op het redden van kinderen, vooral uit landen ver weg. In 1967 presenteerde de Nederlandse schrijver Jan de Hartog in de VARA tv-show zijn boek over zijn adoptie van twee Koreaanse kinderen. Hij riep mensen op om ook Koreaanse kinderen te adopteren. Kinderen geboren uit relaties tussen

(Afro-)Amerikaanse soldaten en Koreaanse vrouwen zouden in Korea immers geen leven hebben. 'Al red je er maar één', zei de Hartog. De VARA werd overspoeld door telefoontjes van mensen die 'Koreaantjes' wilden adopteren. In deze periode werden populaire publieke figuren (zoals de Hartog maar ook de schrijver den Doolaard) belangrijker in het verdedigen en propageren van adopties. De adoptieverhalen van de befaamde en populaire Amerikaanse schrijfster Pearl S. Buck en de danseres Josephine Baker, die beiden kinderen adopteerden en die keuze op ideële gronden verdedigen, verschenen veelvuldig in Nederlandse kranten en damesbladen.

Er volgde een professionalisering van de hulp bij buitenlandse adopties. In 1969 werd de Stichting Interlandelijke Adoptie (SIA) opgericht als het eerste officiële Nederlandse adoptiebureau voor interlandelijke adopties. SIA ging in 1975 samen met de bemiddelingsafdeling van Wereldkinderen (opgericht in 1971), de afdeling Buitenland van de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen (NVP) en de bemiddelingsafdeling van International Service Netherlands (ISS) als het Bureau Interlandelijke Adoptie (BIA). Justitie wilde dat BIA de centrale Nederlandse bemiddelingsorganisatie zou worden en particuliere bemiddelingsbureaus overbodig zou maken. Het door de overheid gesubsidieerde BIA moest de voornaamste gesprekspartner van het ministerie worden, een centrale adoptiewachtlijst beheren en wat 'zelfdoenerij' of wilde adoptie werd genoemd inperken zodat echtparen niet zonder hulp van organisaties een kind konden adopteren uit het buitenland. Net hierbij zouden immers misstanden voorkomen. Omdat zelfdoenerij onder de radar plaatsvond, en niet geregistreerd werd, is het niet duidelijk hoeveel dit werkelijk voorkwam.

Er kwamen reeds vroeg klachten over het weghalen van kinderen uit hun geboorteland en cultuur. In 1974 schreef de Surinaamse krant *De Vrije Stem* (13 maart 1974) bijvoorbeeld het volgende:

De Nederlandse vereniging ter bevordering van internationale adoptie "Wereldkinderen" is in het geweer gekomen tegen een brief van het Surinaams Bevrijdingsfront "Subefro" in Amsterdam. Subefro heeft de Surinaamse premier Henk Arron en de Surinaamse procureur-generaal Mr. M. G. De Miranda verzocht geen medewerking te verlenen aan de adoptie van Surinaamse kinderen door Nederlanders. "Wereldkinderen" heeft zich vooral gestoten aan de opmerking van het Surinaamse Bevrijdingsfront "dat de kinderen vaak gelukkiger zijn met bananen en een gedroogde vis in hun geboorteland dan met allerlei chemische hapjes uit de Nederlandse maatschappij." Subefro gaat hiermee volledig voorbij, aldus "Wereldkinderen" aan wat met deze vorm van adoptie wordt bedoeld, namelijk kinderen in nood de kans te bieden in een gezin op te groeien. (...) Subefro vindt het onjuist kinderen aan hun eigen cultuurpatroon te onttrekken.

In Suriname werd bezwaar geuit tegen het 'weghalen' van kinderen, terwijl de Nederlandse bemiddelaars spraken van het redden van kinderen in nood. Die laatste visie kreeg bijval.

In 1975 noemde kinderpsychiater David de Levita, die als joods kind de oorlog ondergedoken overleefde, adoptie van kinderen uit het buitenland 'massale transporten' die 'een vorm van kolonialisme' waren en waarbij sprake was van 'een modern soort slavenmarkt' (*de Volkskrant*, 12 april 1975). *Trouw* noemde het een vorm van neokolonialisme (12 april 1977) en *NRC* schreef over een groep mensen die blijft doorgaan met wat ze altijd heeft gedaan: weghalen uit arme landen wat hen van pas komt inclusief kinderen (1 juli 1978). Het aantal berichten over gekochte kinderen en kinderhandel nam toe (*De Telegraaf*, 12 november 1979; *De Telegraaf*, 13 november 1979) met een stijging van adopties uit Vietnam na de Vietnamoorlog.

Tussen 1973 en 1982 werden er 495 Bengalese kinderen door Nederlanders geadopteerd. Bangladesh was getroffen door oorlog, overstromingen en hongersnood, en tienduizenden vrouwen raakten zwanger na systematische verkrachtingen door Pakistaanse soldaten. Op tv was veel aandacht voor Bangladesh. Een majoor van het Leger des Heils, Eva den Hartog, die in opvangkampen in Bangladesh werkte, bemiddelde samen met SIA/BIA bij Bengalese adopties naar Nederland. Op de wachtlijst voor adoptie stonden 1.500 echtparen (*Trouw*, 5 december 1974). De aankomst van Eva Den Hartog op Schiphol met de eerste groep kinderen leidde tot veel positieve media-aandacht (*NRC*,

8 april 1975; *Trouw*, 15 april 1975; *NRC*, 18 april 1975; *Leeuwarder Courant*, 19 april 1975). Niet veel later kregen BIA en Den Hartog ruzie over ‘adoptietarieven’ die Den Hartog zou vragen en over andere misstanden. Nederlandse kranten schreven hier uitgebreid over. Dit werd gevolgd door berichten over Bengaalse moeders die hun kinderen in een tehuis zouden hebben ondergebracht in de hoop dat ze daar bescherming, kleding en eten kregen, maar die er vervolgens achter kwamen dat hun kinderen waren verdwenen (*Leeuwarder Courant*, 1 augustus 1979; COIA, 2021, pp. 42-44).

Opvallend is dat terwijl kranten berichtten over misstanden in Bangladesh, ze tegelijkertijd ook schreven over blijde adopteerdere en geadopteerden. Het waren volgens de *Leeuwarder Courant* ‘gewone kinderen (...) alleen hun kleurtje’ was ‘anders’. Dit discours over ‘kleurenblindheid’ in adoptie bestond ook in andere landen (Candaele, 2020). Het *Nieuwsblad van het Noorden* (18 april 1978) schreef over Jakob en Esther, die twee kinderen uit Bangladesh haalden. Esther schrok van wat ze in Bangladesh zag: ‘kinderen zonder kleertjes, die ’s nachts op straat slapen onder een jutezak. En dat allemaal in een stank van urine. (...) Vaak is adoptie de enige mogelijkheid voor het kind om in leven te blijven.’ De verhalen over misstanden in adoptie en over het redden van kinderen verschenen steeds naast elkaar, net als voorheen.

Dat gold ook voor adopties uit Indonesië. De eerste Nederlandse adoptieorganisaties die in Indonesië werkten, begonnen als reisbureaus. De toeristen waren geschokt door de uitgehongerde straatkinderen (*De Telegraaf*, 9 september 1978; *De Telegraaf*, 8 november 1986). Kranten schreven echter ook meteen over moeders die bedrogen werden: ze konden na hun bevalling de ziekenhuisrekening niet betalen en de enige oplossing die hen werd geboden was het afstaan van hun kind. Er waren ook vrouwen die op het platteland baby’s kochten van arme ouders en die doorverkochten voor adoptie (*Nieuwsblad van het Noorden*, 17 augustus 1979). Adopteerdere waren bereid hoge prijzen te betalen voor baby’s, zeiden de Indonesische autoriteiten (*De Telegraaf*, 29 juli 1983). De kranten schreven over adoptieschandalen, babyhandel, bendes en ‘weesjes’ die duur werden verkocht (*de Volkskrant*, 8 augustus 1979; *Waarheid*, 9 augustus 1979; *Trouw*, 24 september 1979; *Het Vrije Volk*, 20 november 1979). De handel vond plaats omdat de vraag twee keer zo groot was als het aanbod, volgens de *Leeuwarder Courant*. Er stonden 7.000 stellen op de wachtlijst en die moesten jaren wachten. Nederlandse echtparen waren bereid 5.000 tot 6.000 gulden per kind te

betalen. De Indonesische autoriteiten bestempelden de belangstelling vanuit Nederland als te groot en islamitische organisaties in Indonesië maakten steeds meer bezwaar (*Leeuwarder Courant*, 11 augustus 1979). Rond een meisje dat Miyah werd genoemd in Nederland en Kurniawati in Indonesië ontstond een groot debat. Haar vader zei dat het vierjarige kind in Indonesië van straat was geroofd en illegaal was geadopteerd. De Nederlandse adopteerdere hielden vol dat de adoptie legaal was en weigerden het kind terug te geven. (*De Telegraaf*, 29 oktober 1981; *Leeuwarder Courant*, 23 juli 1981; *Nederlands Dagblad*, 6 juli 1982). De Indonesische autoriteiten weigerden vervolgens de adoptiepapieren van alle andere Nederlandse echtparen te ondertekenen (*Leeuwarder Courant*, 4 december 1981). Dit adoptieverbod was bedoeld om de Nederlandse autoriteiten tot samenwerking te dwingen. Nederlandse echtparen reisden naar Indonesië en smokkelden kinderen het land uit. De Indonesische autoriteiten hieven het adoptieverbod een half jaar later op en arresteerden een vrouw die beschuldigd werd van het ontvoeren van kinderen (*Nieuwsblad van het Noorden*, 17 november 1981). Miyah werd niet teruggegeven aan haar ouders, ondanks herhaalde verzoeken (*De Telegraaf*, 1 augustus 1981). Tientallen andere krantenberichten over misstanden, fraude en bedrog volgden. In 1983 verbood Indonesië interlandelijke adoptie (*De Telegraaf*, 19 oktober 1983; COIA, 2021, pp. 83-87). Het probleem werd daarmee niet opgelost, maar werd eenvoudigweg verplaatst.

Adoptiebureaus verplaatsen hun activiteiten naar Sri Lanka. Enkele Burghers – een bevolkingsgroep in Sri Lanka met een Nederlandse oorsprong – traden op als bemiddelaars. In 1986 werden 1.670 kinderen uit Sri Lanka geadopteerd door buitenlandse ouders: 37 van hen kwamen uit weeshuizen, terwijl de anderen afkomstig waren van ‘baby farms’, een plek waar moeders konden verblijven voor commerciële adoptie (*Leeuwarder Courant*, 4 juni 1987; *Het Parool*, 9 april 1987; *de Volkskrant*, 6 juni 1987; *Limburgsch Dagblad*, 29 januari 1987). Kranten berichtten over ‘child hunting’. Volgens *Het Vrije Volk* (5 juni 1987) betaalden Nederlandse echtparen 30.000 gulden voor een Sri Lankaans kind. Adoptiebureaus stelden dat het slechts 3.500 tot 5.500 gulden was. Kranten schreven uitgebreid over kinderhandel en baby farms, over artsen en advocaten die jaarlijks 600.000 gulden verdienden met het faciliteren van wat kranten ‘kinderjacht’ noemden. Nederlandse organisaties concurreerden met elkaar. De Nederlandse organisatie FLASH (Foundation for Life Adoption Services and Happiness, opgericht

in 1979 door adopteerders die de procedures te traag vonden) beschuldigde BIA van mensenhandel. BIA beschuldigde op zijn beurt FLASH van hetzelfde. Naast de adoptiebureaus waren er ook de zelfdoeners die, nadat ze zelf een kind hadden geadopteerd, anderen hielpen met hun adoptie zonder tussenkomst van bureaus. In totaal betaalden westerse landen 10 miljoen gulden per jaar aan Sri Lanka voor adoptie, beweerden kranten. Als dat bedrag zou worden besteed aan hulp in Sri Lanka, zouden, volgens FLASH, kinderen beter af zijn, maar ouders waren niet bereid om te betalen voor zorg in het herkomstland, terwijl ze wel voor adoptie wilden betalen, schreef *Het Vrije Volk* (18 april 1987). In 1987 verbood Sri Lanka interlandelijke adoptie (*Leeuwarder Courant*, 25 juni 1987; COIA, 2021, pp. 95-97), waarna er werd gezocht naar een nieuw land. De schandalen en verhalen over misstanden leidden echter niet tot ingrijpen door de Nederlandse overheid.

Bij adopties uit Brazilië was het verhaal niet anders. In de jaren 1970 werden er in de media al misstanden gemeld (*De Telegraaf*, 12 april 1973). Een echtpaar liet in 1971 een kind in het geboorteregister in Brazilië inschrijven als hun eigen kind. Ze kregen hulp van Nederlanders die in de jaren '50 naar Brazilië waren gemigreerd (COIA, 2021, p. 56). Voor Colombia, waarvandaan sinds 1973 5.400 kinderen werden geadopteerd door Nederlanders, gold een vergelijkbaar verhaal. Organisaties en zelfdoeners bemiddelden allebei en kregen lokaal hulp van notarissen en advocaten die goed daaraan verdienden (*de Volkskrant*, 30 december 1986). Kinderen die illegaal geadopteerd waren, werden in Nederland echter niet bij hun adopteerders weggehaald omdat de autoriteiten dat te wreed vonden voor de adopteerders en de geadopteerden (*de Volkskrant*, 6 februari 1984). Zelfdoeners, die de regels overtraden, werden trouwens ook niet beboet, waarover menig jurist zich verbaasde (*de Volkskrant*, 23 juni 1981; *Het Parool*, 20 juni 1981; *Trouw*, 11 juli 1987; COIA, 2021, p. 92).

Tezelfdertijd met de verhalen over misstanden verschenen er, net als voorheen, ook positieve berichten over adopties uit Colombia. Het *Algemeen Dagblad* (30 januari 1982) kopte: 'Gekocht...? We redden onze dochter het leven'. De krant citeerde één van de illegale adopteerders: 'Op het moment dat je dat kind in een ziekenhuisje ergens in Brazilië voor het eerst uit zijn bedje haalt, wordt het voor jou geboren. Dat beleef je.' Het *Algemeen Dagblad* zette adopteerders nadrukkelijk neer als 'goede ouders' en bekritiseerde vooral de andere kranten die negatief over illegale adopties hadden geschreven. NRC publiceerde in

1988 een groot vergelijkbaar artikel waarin werd ingegaan op illegale adopties. Meerdere mensen kwamen aan het woord, die garandeerden dat er tegen illegale praktijken werd opgetreden maar ook dat illegale adopteerdere handelden vanuit een goed hart. Een vrouw uit Gouda, die twee kinderen uit Brazilië had geadopteerd, zei: ‘Theoretisch is het natuurlijk beter dat de kinderen in hun eigen land blijven. Maar de armoede daar is zeer intens. Kinderen die uit vuilnisbakken eten. Meisjes van dertien die hoogzwanger zijn.’

Er werd in de krantenberichten kritiek geuit op de adoptiewet. *De Telegraaf* (28 mei 1988) schreef over de Amsterdamse Riet, een directiesecretaresse die in de binnenlanden van Brazilië een nieuw leven begon als onbezoldigd sociaal werkster. ‘En zo kon het gebeuren dat er op een dag een radeloze vrouw voor haar deur stond met een in lompen gehuld baby’tje in haar armen. “Hier, neemt u haar maar. Ik kan niet voor haar zorgen. Bij mij gaat ze dood.” siste de vrouw Riet (...) toe, deponeerde het kind in de deuropening en maakte zich uit de voeten.’ Na een jarenlange procedure kon Riet ‘haar dochttertje’ Diana formeel in Brazilië adopteren, maar haar adoptie werd in Nederland niet erkend omdat eenouderadoptie volgens de wet niet mogelijk was. Met een interview en een ontroerende foto van haar en Diana probeerde Riet de erkenning in Nederland rond te krijgen. Over andere adopties werd in soortgelijke termen geschreven. De lange procedures werden veelvuldig vergeleken met een zwangerschap die jaren duurde, de eerste kennismaking met het kind als een bevalling (*Algemeen Dagblad*, 30 januari 1982) en de mogelijke stopzetting van interlandelijk adoptie werd door Wereldkinderen vergeleken met een miskraam (*de Volkskrant*, 6 juni 1987). Het belangrijkste punt in de artikelen is echter dat de adopteerdere het beste voor hadden met het kind, maar ook dat ze veel kritiek hadden op de landen van herkomst die ze als achterlijk en inferieur zagen. Interlandelijke adoptie was daarmee een kritiek op de herkomstlanden, die niet voor hun eigen kinderen konden zorgen.

De Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) pleitte voor een wet die het mogelijk maakte om op te treden tegen mensen die illegaal een kind uit het buitenland haalden (*de Volkskrant*, 15 juli 1981). Adopteerdere en bemiddelaars benadrukten dat ze kinderen door adoptie redden van een zekere dood (*Algemeen Dagblad*, 30 januari 1982). In 1980 presenteerde staatssecretaris Bert Haars (CDA) haar adoptienota, die in 1989 werd gevolgd door de Wet opnemng buitenlandse pleegkinderen (WOBP) en in 1998 door de Wet opnemng buitenlandse kinderen ter

adoptie (Wobka). Met Wobka kwam er een vergunningenstelsel voor adoptiebureaus; alleen door Justitie erkende bureaus mochten nog bemiddelen. Erkende bureaus mochten geen contact zoeken met instanties die al met een ander bureau samenwerkten. Deden ze dat wel, dan werd hun vergunning ingetrokken en als ze doorgingen, volgde een boete van 10.000 gulden. Het gezinsrapport werd nog maar aan één bureau ter beschikking gesteld, zodat echtparen zich niet bij meerdere bureaus konden inschrijven. Zelfdoeners konden nog steeds een eigen gezinsrapport krijgen. Echtparen die wilden adopteren moesten vijf voorlichtingsbijeenkomsten bijwonen, die zij zelf moesten betalen en waar onder meer het belang van de voorgeschiedenis van een kind en hechting werden besproken (Hoksbergen, 2011, p. 237). De autoriteiten in het herkomstland moesten instemmen met de adoptie.

Internationaal werd ook geprobeerd om tot afspraken te komen. In 1982 werden de Brighton Guidelines for inter-country adoption aangenomen. In 1989 volgde het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat in 1995 in Nederland in werking trad. Daarin werd gesteld dat interlandelijke adoptie alleen toelaatbaar was als er geen andere geschikte binnenlandse alternatieven voorhanden waren. In mei 1993 kwam het HAV tot stand, dat in 1998 in Nederland in werking trad. Mensen die voorstander van interlandelijke adoptie waren, verwezen naar de verdragen en benadrukten dat er voldoende toezicht en controle was.

ADOPTIES NA 1985: KRITIEK NEEMT TOE

In 1989 schreven de kranten over de fundamentele ongelijkheid in de adoptieprocedure (*Leeuwarder Courant*, 22 april 1989). De kranten gebruikten woorden als ‘kinderjacht’ en ‘koopouders’. In deze periode werd de zoektocht naar donorlanden professioneler. In 1989 ging Adriaan Talens – directeur van het adoptiebureau Meiling – op vakantie naar Hongarije en stuitte daar op een kindertehuis vol ‘zigeunerkinderen’ (*Nieuwsblad van het Noorden*, 18 oktober 1989) die werden geadopteerd naar Canada en Denemarken. Volgens Talens was het moeilijk om nieuwe adoptiekanalen te vinden. De Hongaarse autoriteiten leken bereid te willen meewerken, vooral als het ging om de adoptie van ongewenste ‘zigeunerkinderen’. Het verhaal over Roemenië was vergelijkbaar. Tussen januari 1990 en juli 1991 werden 10.000 kinderen geadopteerd uit Roemenië. De Roemeense weeshuizen waren overvol.

De directeur van een Nederlands adoptiebureau bezocht Roemenië en ontdekte dat de kinderen in weeshuizen ziek waren en verhongerden. Er waren 63 weeshuizen, met 15.000 kinderen op een bevolking van 25 miljoen. 80 procent van de kinderen in tehuizen waren, wat de directeur noemde, 'zigeunerkinderen' die het Roemeense volk niet wilde. Toen de directeur vroeg naar de mogelijkheden om deze kinderen te adopteren, reageerde het hoofd van de tehuizen verbaasd: de directeur was toch zeker niet helemaal uit Nederland gekomen om 'zwarte kinderen' te adopteren? Na de val van Ceaușescu verboden de nieuwe postcommunistische autoriteiten adoptie, maar ze besloten kort daarna om een deel van de kinderen toch te laten gaan omdat de weeshuizen overvol waren (*Leeuwarder Courant*, 19 januari 1990). De nadruk in de berichtgeving lag niet alleen op het redden, maar ook op de falende regimes.

In de jaren 1990 werd het voor alleenstaanden mogelijk om te adopteren en dit opende een deur voor koppels van hetzelfde geslacht in onder meer Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. De kinderen die door deze koppels werden geadopteerd, kwamen meestal uit de Verenigde Staten en werden als 'zwart' of 'biraciaal' bestempeld (Engel et al., 2015). In 1999 sprak het CDA zich uit tegen deze adoptie die ze niet in het belang van het kind vonden: als geadopteerde en als kind van een 'homopaar' zouden ze dubbel-anders zijn en wellicht worden gepest (*De Volkskrant*, 1 december 1999). De werkgroep Meer dan Gewenst schreef een boze brief en de adopties bleven mogelijk (*Stentor/Zwolse Courant*, 10 maart 2005). Kranten schreven nu over de 'vaders' op dezelfde toon zoals ze voorheen vooral over de 'moeders' hadden geschreven. In 2005 publiceerde bijvoorbeeld het *Brabants Dagblad* (11 maart 2005) een artikel met als kop 'Wachten op het telefoontje met de blijde boodschap'.

Als de mobiele 's avonds gaat, veren we op. 'Is dit dan het telefoontje?' vragen we ons dan af. Jarko (34) en zijn echtgenoot Jos (36) uit Dordrecht 'zijn in blijde verwachting' en dat is te merken. 'We zijn zwanger, maar weten alleen niet wanneer het kindje komt.' Zwanger zijn Jos en Jarko eigenlijk al ruim 3,5 jaar. Direct na hun huwelijksreis in oktober 2001 meldden Jos en Jarko zich bij justitie, omdat zij een kind wilden adopteren (...) Twee jaar wachttijd voordat je op de verplichte cursus mag, daarna wachten op een gezinsonderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming om vervolgens een 'beginseltoestemming' te bemachtigen. (...) Ruim acht maanden staan ze nu op de wachtlijst in Amerika.

Eenmaal heeft het mobieltje met de blijde boodschap al gerinkeld. Jarko: 'Een zoon! Wij meteen kinderkleertjes in de kleinste maat gekocht. We voelden ons al meteen vader.'

CONCLUSIE

Krantenberichten en Kamerdebatten over interlandelijke adoptie van 1880 tot nu tonen aan welke belangrijke verschuivingen en scharniermomenten er plaatsvonden in de debatten over adoptie. Tot 1945 was er weerstand tegen adoptie en verzet in de Kamer tegen een adoptiewet. Er waren met grote regelmaat berichten over fraude en schandalen. Het verzet tegen een wet verdween merendeels door de debatten over joodse kinderen, die de oorlog ondergedoken hadden overleefd. Toen verschoof de nadruk van de rechten van ouders naar de rechten van adopteerders en kwam er een adoptiewet. De kinderen die geadopteerd werden kwamen aanvankelijk vooral uit Nederland. Na 1970 namen interlandelijke adopties toe. In de kranten werden berichten over schandalen en misstanden doorlopend geplaatst naast positieve verhalen over adoptie, met blijde adopteerders en geredde kinderen. Bij het redden van kinderen uit 'verre' landen klonk de echo van de koloniale periode door, waarin organisaties zich het recht voorbehielden om kinderen aan hun omgeving en ouders te onttrekken, met de nadruk op 'het belang van het kind'. Na 1970 werd de klemtoon in kranten eerder gelegd op ideële adopties, waarbij het redden van het kind werd vooropgesteld, hoewel de berichten steeds gingen over het recht op geluk voor de adopteerders. Na de jaren 1990 kwam er aandacht voor homoseksuele paren, met aandacht voor hun gezinsgeluk en een parallel met eerdere verhalen waarin vooral de 'adoptiemoeders' centraal hadden gestaan.

Opvallend is dat gedurende de hele periode beide verhaallijnen – over enerzijds schandalen en misstanden en anderzijds geredde kinderen en blijde ouders – sterker werden, zonder dat één van deze lijnen de overhand kreeg. Zelfs in berichten over illegale adopties klonk sympathie door voor de adopteerders. 'Moederleed' en dan vooral het leed van de adopteerders kon steeds rekenen op een grote en positieve belangstelling van lezers en kijkers. De schandalen leidden tot Kamerdebatten maar niet tot ingrijpen en leken het positieve discours slechts zijdelings te raken.